

'Van dat manneke komt niks terecht'

nog geen honderd jaar op kunst. Maar omdat je jezelf ermee amuseert, wordt het dat misschien nog wel. Of het wordt poëzie, want dat is nog een verschil. Ik denk dat het woord 'poëzie' beter is dan het woord 'kunst', omdat kunst altijd meer gebonden en beladen is. Natuurlijk is poëzie ook gebonden, het gaat om het onder elkaar schrijven van regeltes, maar het is minder gebonden aan specifieke denkwijzen die opgelegd worden door imaginaire overheden. Daarmee bedoel ik de leraars op de academie, de directeurs in de musea, en vooral al die stommeriken van verzamelaars die nog altijd schilderijtjes kopen. Die mensen zijn allemaal zogenaamd volwassen als ze 24 zijn, maar als ze 70 zijn weten ze nog niets meer dan toen. Zij houden de vooruitgang in de kunst tegen.

Waarom heb je je boek maar meteen in het Engels geschreven? Omdat het een wetenschappelijke taal is, of omdat daardoor de illusie van wetenschappelijkheid wordt gewekt?

Panamarenko: 'In elk geval niet omdat ik zo graag in het Engels schrijf. Maar probeer de wetenschappelijke kant van mijn werk maar eens in het Frans of Vlaams op papier te zetten. Dat kun je vertalen en nog eens vertalen, en dan trekt het nog op niks. Nu is de tekst begrijpelijk voor de hele wereld, en de afbeeldingen zijn sowieso al internationaal. Bovendien zijn de Engelse teksten zo eenvoudig dat zelfs kinderen uit de tweede of derde klas Engels dat kunnen verstaan.'

Je legt in het boek je ruimtetheorie uit over bijvoorbeeld de snelle en trage kant van de zon, uit je Toymodel of Space, en je vertelt ook hoe je tot bepaalde ontdekkingen kwam. Wil je dat de lezers van je boek ook iets van je theorieën begrijpen, of er minstens over nadenken, of interesseert je dat niet?

Panamarenko: 'Het boek is bedoeld voor de kunstwereld. Mensen die vertrouwd zijn met mijn werk, zullen er geen probleem mee hebben. Maar wie de teksten wil lezen, zou toch best iets van natuurkunde kennen. Eigenlijk is dat niet meer dan normaal, want het is niet moeilijk om dat te leren. Het duurt hooguit een paar weken...'

Stoort het je dat je niet altijd ernstig wordt genomen door de gevestigde wetenschappers?

Panamarenko: 'Ik begrijp heel goed dat ze mijn theorieën niet onderschrijven. In de eerste plaats omdat er te weinig wetenschappers zijn die om het even wat kunnen onderschrijven. Wij denken altijd dat die universitaire wetenschappers allemaal iets wetenschappelijks doen of hebben gedaan, maar dat is niet zo. Ze vertegenwoordigen alleen maar de wetenschap, en daar blijft het bij. Tegen mij persoonlijk durven ze als angstige functionarissen hooguit zeggen: 'Tja, het is uw universum, hé'. Om er van af te zijn natuurlijk. Als ze volmondig 'ja' zouden zeggen op mijn theorie, dan moeten ze heel hun systeem herzien, en dat kan natuurlijk niet.'

Tracht je hen met dit boek alsnog te overtuigen?

Panamarenko: 'Nee. Dat is een verkeerde manier om de zaak te benaderen. Je moet daar geen zogenaamde wetenschappers mee lastigvallen. Dat moet je trouwens ook nooit doen met kunst. Als je leerling bent aan de academie en je schildert of je bent met klei bezig of zo, laat dan uw eerste werke nooit zien aan een of andere museumdirecteur, want die kent daar geen bal van. Hij is een directeur, geen kunstenaar. Als ik iets bedenken en uitprobeer, en dat blijkt ook nog te kloppen, dan moet ik daar ook niet mee naar een professor lopen, want dat is een leraar of functionaris en die zal zeggen, als hij me goed gezind is: 'Heel goed, jongen', en als hij mij niet moet hebben: 'Het trekt op niks'. De beide antwoorden zijn even onnozel. Ik zal mijn werk, mijn theorieën of berekeningen dan ook nooit meer laten zien aan professoren. Mijn werk staat op zich. Fout of niet, daar moet niet over gezaagd worden. En als mijn vliegende schotel morgen opstijgt, zal dat bewijs genoeg zijn!

'Dat kan mijne kleine ook.' Het is de reactie van nogal wat mensen op het verschijnsel hedendaagse kunst. In het geval van Panamarenko is dat alvast moeilijk hard te maken: zijn tuigen 'vliegen' misschien niet, er komt wel heel wat aartsmoelijke wetenschap & techniek aan te pas. Maar de essentie in zijn werk is: poëzie. Volgend weekend opent een grote retrospectieve in het Gentse S.M.A.K.: impressie van een man die er alles voor deed en doet om aan de Macht te ontsnappen.

Marc HOLTHOF & Marc RUYTERS

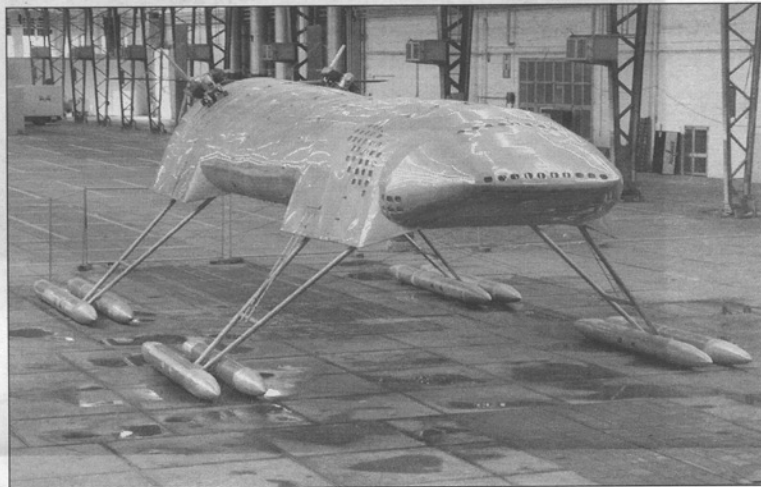
Er komt niets van terecht van dat mannetje. Panamarenko zegt het zelf in de uitzending van Rubriek 700 die Canvas zondag (21.55 uur) uitzendt. Je krijgt er de jonge kunstenaar te zien die zijn magnetische schoenen uitprobeert: hij hangt tegen het plafond en valt op zijn hoofd als hij, ten behoeve van de tv, één voet losmaakt. Het is een stukje uit 1967 uit het toen populaire BRT-programma 'Echo'. De pseudoleuke commentaar erbij komt vertrouwd over, omdat het nog altijd de manier is waarop veel Vlamingen naar moderne kunst kijken. De commentaarstem zegt het niet, maar je hoort het denken: er komt niets terecht van dat mannetje.

Dat mannetje was toen een moole, jonge god die in zijn rommelige atelier de gekste uitvindingen bedacht, en met zijn kompanen allerlei performances en stunts uitvoerde: je ziet het gezelschap in de uitzending even het toen chique Century Hotel uitwandelen, nu een verloederd minishoping center aan de Antwerpse De Keyserlei. Een serie dandy's op weg naar een of andere artistieke happening.

Nu is dat mannetje een oudere heer (intussen al zestig) met artistiekeerig lang haar geworden. Als je hem zo ziet zou je denken: daar kan inderdaad niks goeds van komen. Dat mannetje stelt deze dagen wel tentoon in New York, met name in het Dia Center for the Arts waar ook Donald Judd, Richard Serra, Andy Warhol of Dan Flavin hebben geëxposeerd, en vanaf zaterdag in het Gentse S.M.A.K. En een goed jaar geleden had hij een grote retrospectieve in de Londense Hayward Gallery. In het Canvas-programma getuigen een Britse criticus en de Amerikaanse galeriehouder over hem. Veel diepzinnig weten ze niet te vertellen. Panamarenko daarentegen maakt op zijn eigen Antwerpse no-nonsensemanier gehak van de New Yorkse kunstscene, van het oubollige en van de in de galeries te zien krijgt 'en waarbij ge u afvraagt of het nu Jackson Pollock of nieuw werk is. En het is nieuw natuurlijk. Ze blijven die rommel maken'. 'Profit', daar draait hier alles om, zegt hij, op een billboard wijzend waar het woord in grote letters op staat.

Geld, daar heeft het bij Panamarenko nooit om gedraaid. 'Een zolderkamerke is goed genoeg', zegt hij. Zijn atelier, annex woonhuis, annex volière voor zijn papegaaien heeft er iets van. Maar het is ook en vooral een laboratorium. Techniek fascineert hem, van kindsbeen af. Zijn 'V1 Barada jet' (1991) refereert rechtstreeks aan zijn jeugd, de V-bommen die Antwerpen na de bevrijding teisterden, 'de zwarte vliegtuigjes die aangebromd kwamen'. 'Zij klonken als een motorcycletje en iedereen werd meteen groen van de schrik', herinnert hij zich. 'Maar als je vijf jaar bent, is dat allemaal lol.' Hij legt uit waarom de V-bommen een schroefje hadden op hun neus: 'Dat telde de kilometers gelijk op een velo.'

Misschien komt daar zijn fascinatie voor techniek, voor vliegen vandaan. 'Voor mijn soort aërodynamica', noemt hij het. Met behulp van een basketbal probeert hij in een speelgoedwinkel het zonnestelsel uit te leggen. Eerst lijkt het allemaal eenvoudig en begrijpelijk, maar dan ben je hem kwijt. Na een tijdje geeft hij het zelf op: 'Ik heb nog nooit iemand gevonden die begreep waarover ik het nu heb', zegt hij. Toch is zijn streefdoel te weten hoe alles werkt: een vliegtuig, een duik-

De Scotch Gambit (1999), pronkstuk op de tentoonstelling in het Gentse S.M.A.K.

boot, maar ook het zonnestelsel, nee het universum. Raketten en ionenmotoren schrijft hij af: je kunt er alleen het eigen zonnestelsel mee verkennen, maar daar zijn alleen jskoude of oververhitte planeten te vinden. Als wij naar andere sterrenstelsels willen gaan, zullen wij de vierde dimensie moeten exploreren, concludeert hij. Toch is hij geen wetenschapper. Wetenschappers zijn in zijn ogen slechts bedienden. 'Wij (kunstenaars) moeten straffer zijn.'

Wat is dan kunst? Het is iets dat met poëzie te maken heeft. Als hij naar zijn werken kijkt, tentoongesteld in New York, Gent of Londen, stelt hij dat hij tevreden is als ze 'technisch niet helemaal onzin zijn' en toch een esthetisch effect hebben. Zijn machines zijn het resultaat van zijn dromen. Als ze gerealiseerd zijn, ervaart hij ze als objecten met een soort van kalme schoonheid. Zijn duikboot noemt hij zijn beste stuk, zijn vliegtuigboot de Scotch Gambit zijn 'schoonste'. Hij overschouwt zijn tentoonstelling in de Hayward Gallery waar de resten van zijn dromen tentoongesteld staan. 'Het ziet er o.k. uit, meer kun je niet doen', besluit hij.

GENIAAL FOEFELN

Kunst moet poëzie zijn, vindt Panamarenko dus. 'En poëzie is: tien seconden aan de macht ontsnappen.' Zo formuleerde hij het zaterdag op de voorstelling van zijn boek in de Marmeren Zaal van de Antwerpse diertuin. Dat 'aan die macht ontsnappen' is dé rode draad door Panamarenko's leven, welzijn en werk. Zijn tuigen moeten aan de zwaartekracht ontsnappen, maar ook aan de idee dat ze moeten kunnen vliegen. Aan de opvatting van het establishment over kunst als een vorm van beleving. Aan de opvatting van een subsidiërende overheid die kunst slechts ziet als een culturele meerwaarde en zoethouder, bovenop het economische proces. Aan de opvatting van curatoren, critici en galeriehouders die kunst zien als een hefboom voor hun carrière. Kunst als onruststoker, als luis in de pels, als bron

van chaos en woede, is minder en minder aan de orde.

Zoals Jan Hoet het zei op dezelfde boekvoorstelling: Antwerpenaars kunnen oefelen, maar Panamarenko kan geniaal oefelen. Zijn oeuvre speelt zich niet af op de scheidslijn 'vliegt het, of vliegt het niet', maar in een magisch niemandsland dat verdwijnt als het onder woorden dient gebracht, en dat essentieel is om het denkproces van de mens alert en vernieuwend te houden. Het niemandsland waar elke gedachte mogelijk is, elke poging zinvol, elk resultaat niet meteen marktbepalend.

Tegelijk trekt Panamarenko het elitaire begrip 'kunst' de samenleving in. Want op de Academie leer je alles, behalve hoe het leven in elkaar zit. En dus sleurde hij er mechanica, aërodynamica, dier- en plantkunde en nog veel meer bij. Om zijn eigen verhaal op te bouwen en te vertellen. Want grote kunstenaars hebben geen kunstwerken, maar een verhaal. En het doet er niet toe of zij dat verhaal vertellen vanuit een atelier in New York of Parijs, het kan even goed vanop de keukentafel in Antwerpen. De essentie is: vertel je eigen verhaal.

De tentoonstelling in het S.M.A.K., die zondag opengaat, telt een dertigtal werken plus tekeningen. Zonder een retrospectieve te willen zijn, biedt ze toch een mooi overzicht van Panamarenko's oeuvre. Wie die tentoonstelling gaat bezoeken, kijkt niet naar de plaatjes, maar naar het geheel.

PANAMARENKO

- in het S.M.A.K., van 4 maart tot 20 mei. Alle dagen open van 10 tot 18 uur, maandag gesloten. Info: 09/221.17.03, www.smak.be
- in het DIA Center for the Arts, New York, tot 17 juni.
- in het Reina Sofiamuseum in Madrid, vanaf januari 2002.

Een Panamarenkoportret is te zien in Rubriek 700, Canvas, zondag 4 maart, 21.55 uur.